

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЙ "ФІНАНСОВИЙ РИЗИК" ТА "УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ РИЗИКОМ"

Анотація. Проаналізовано визначення категорій "фінансовий ризик", "управління фінансовим ризиком", а також удосконалено їх тлумачення. Розглянуто існуючі класифікації фінансових ризиків за різними ознаками.

Аннотация. Проанализировано определение понятия категорий "финансовый риск", "управление финансовым риском", а также усовершенствовано его толкование. Рассмотрены существующие классификации финансовых рисков по разным признакам.

Annotation. In the article the current meaning of "financial risk" categories, "management of financial risk" was analyzed and its interpretation was improved. The financial risk classifications that were elaborated have been considered.

Ключові слова: фінансовий ризик, управління фінансовим ризиком, класифікації фінансових ризиків.

Зростання ступеня впливу фінансових ризиків на результати фінансової діяльності й фінансову стабільність підприємства пов'язане зі швидкою мінливістю економічної ситуації в країні й кон'юнктури фінансового ринку, розширенням сфери фінансових відносин господарюючих суб'єктів, появою нових для нашої господарської практики фінансових технологій та інструментів. Тому виявлення економічної сутності фінансових ризиків, установлення форм їх впливу на результати фінансової діяльності підприємства й вивчення механізмів їх нейтралізації є одним із актуальних завдань фінансового менеджменту.

Наукова література містить різні погляди щодо роз'яснення змісту понять "фінансовий ризик" та "управління фінансовим ризиком". Кожен автор має свою точку зору стосовно визначення сутності цих категорій, а також наводить різноманітні класифікації фінансових ризиків, де за основу береться та чи інша класифікаційна ознака. Тому відсутність однозначного тлумачення понять "фінансовий ризик" та "управління фінансовим ризиком" призводить до необхідності їх уточнення та розробки такої класифікації, яка б забезпечила якісне й ефективне управління ризиками.

Питання аналізу, класифікації різновидів ризиків, розробки методів якісного та кількісного їх оцінювання є об'єктом наукового інтересу зарубіжних та вітчизняних науковців ще з минулого століття й дотепер не втратило актуальності. Проблематикою ризик-менеджменту та управління фінансовими ризиками займається низка вітчизняних та зарубіжних науковців. Аналіз численних наукових досліджень вітчизняних вчених стосовно проблем фінансових ризиків та застосування методів їх мінімізації шляхом хеджування свідчить про актуальність та популярність цієї проблеми. Так, істотний внесок у розроблення проблем управління фінансовим ризиком здійснено Бланком І. А. [1], Золінін П. А. [2], Лапустою М. Г. [3], Барановським І. О. [4] та ін.

Так, Балабанов І. Т. [5], Бланк І. А. [1], Гусаков Б. І., Поддєрьогін А. М. [6], Білик М. Д. значну увагу приділяють питанням сутності фінансових ризиків, методам їх оцінювання та мінімізації. Значна роль у становленні теоретичної і прикладної ризикології належить відомим вітчизняним ученим – Вітлінському В. В. [7], Тарану О. В. [8], Верченко П. І. Також вагомий внесок у вивчення проблем управління ризиками підприємницької діяльності зробили Лисенко Ю. Г., Устенко О. Л. Питанням управління ризиками на фінансових ринках присвячено праці Долінського Л. Б., Матвійчука А. В., Пернарівського О. В. та ін. Дослідження щодо застосування хеджування у сфері управління валютними ризиками здійснено Міщенко В. І. Примостка Л. О. висвітлює в наукових працях фінансові деривативи, характеризуючи аналітичні та наукові аспекти, методика застосування похідних інструментів, перспективи розвитку ринку деривативів в Україні. Михальським В. В. проаналізовано основні поняття опціонів і дано порівняльну характеристику похідних інструментів строкового ринку.

Метою статті є аналіз та узагальнення понять "фінансового ризику" та "управління фінансовим ризиком", а також дослідження класифікаційних аспектів фінансових ризиків підприємства.

Фінансова діяльність підприємства пов'язана з багатьма ризиками, ступінь впливу яких на результати його діяльності значно підвищується з урахуванням невизначеної та нестабільної економічної ситуації. Ризики, що супроводжують цю діяльність, виділяються в окрему групу фінансових ризиків, які й відіграють найбільш вагомий роль у загальному "портфелі ризиків" підприємства. Незалежно від свого походження, характеру ризикогенного середовища фінансові ризики є безпосереднім наслідком фінансових відносин, фінансових операцій.

Залежно від розуміння змісту і сфери підприємництва та фінансів в економічній літературі наведено багато різних підходів щодо визначення сутності фінансових ризиків.

У широкому розумінні фінансовий ризик – ймовірність виникнення непередбачуваних фінансових втрат (зниження очікуваного прибутку, доходу, або втрата частини чи всього капіталу) в ситуації невизначеності умов фінансової діяльності підприємства [5].

Зміст фінансового ризику залежить також від сфери виникнення та виду діяльності суб'єкта. Так, у страховому бізнесі фінансовий ризик може пояснюватися як невиконання з певних причин страхувальником чи його

Загалом усі фінансові ризики поділяються на економічні і політичні, внутрішні (якими може керувати підприємство) та зовнішні. До зовнішніх фінансових ризиків доцільно зарахувати: інфляційні, дефляційні, валютні, депозитні, податкові. Як правило, підприємства непричетні до виникнення та ліквідації зовнішніх ризиків. Зовнішні фінансові ризики є однаковими для усіх суб'єктів господарювання у ринковій економіці із розвинутою нормативно-правовою базою.

Серед внутрішніх ризиків доцільно виокремлювати: інвестиційні (портфельні, процентні, кредитні, дивідендні), бізнес-процесів (ліквідності, прибутковості, рентабельності), оборотності, фінансової стійкості), інші (структурний, ризик невикористаних можливостей, емісійний). Ці ризики та наслідки їхнього виникнення відображають, насамперед, ефективність системи менеджменту підприємства. Внутрішні ризики виникають унаслідок дій чи бездіяльності підприємства, а отже, піддаються моніторингу, контролюванню та оптимізації.

Фінансові ризики підприємства характеризуються значною різноманітністю і з метою здійснення ефективного управління ними необхідною є їх класифікація. Аналіз літературних джерел з проблем управління фінансовими ризиками показав, що існує багато підходів до їх класифікації. Слід відмітити такі класифікаційні аспекти:

за видами фінансові ризики поділяються на: ризик неплатоспроможності, зниження фінансової стійкості, інвестиційний, інфляційний, процентний, валютний, депозитний, кредитний, податковий та ін.;

за об'єктом, який характеризується: ризики різних видів фінансової діяльності, ризики окремої фінансової операції, ризики фінансової діяльності підприємства тощо;

за джерелами виникнення: систематичні (ринкові ризики) та несистематичні (специфічні ризики).

У практиці формування системи ризик-менеджменту підприємств поширена система класифікації ризиків на основі Generally Accepted Risk Principles (GARP), розроблена аудиторською групою Coopers & Lybrand, що виокремлює шість груп ризику: ринкові, кредитні, ризики концентрації, ризики ліквідності, операційні ризики і ризики бізнес-події [6]. Ця система класифікації дає змогу диференціювати фінансовий ризик і частково підприємницький ризик та не охоплює усієї сфери економічного ризику.

Фінансові ризики також класифікують за ознакою тривалості ризику або з обмеженістю чи необмеженістю проміжку часу, протягом якого може статися ризикова подія [3]. Короткочасними вважаються ті ризики, для яких обмежений проміжок часу, протягом якого може статися ризикова подія. Постійними вважають ті ризики, коли тривалість такого проміжку часу необмежена.

Слід зазначити, що фінансовий ризик призводить не тільки до негативних наслідків, наприклад, таких, як втрата прибутку, майна, доходу тощо, але дає змогу також отримати й позитивні результати. І неврахування цієї важливої специфіки фінансового ризику у його тлумаченні не дозволяє сформувати адекватну та дієву систему ризик-менеджменту підприємства. Також доцільно зазначити, що фінансовий ризик виникає не тільки у фінансових процесах чи фінансовій діяльності підприємства, а є вартісним показником змін у інших видах діяльності.

Таким чином, під фінансовим ризиком слід розуміти ймовірність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу чи капіталу у ситуації невизначеності умов здійснення його фінансової діяльності.

Управління фінансовими ризиками є одним з найважливіших функціональних завдань фінансового менеджменту. На практиці цю сферу управління фінансами здебільшого виокремлюють у специфічний напрям діяльності фінансового менеджменту – ризик-менеджмент.

Під ризик-менеджментом слід розуміти систему управління ризиками на підприємстві, що передбачає використання методів та інструментів, спрямованих на виявлення, ідентифікацію ризиків, розрахунок ймовірності їх настання, їх оцінку (визначення можливого розміру фінансових втрат) та нейтралізацію (внутрішню і зовнішню їх страхування) [6].

У процесі фінансової діяльності ризик-менеджмент здійснюється відповідно до політики управління фінансовими ризиками – системи цілей і завдань управління ризиками, а також сукупності методів і засобів досягнення цих цілей. Політика управління фінансовими ризиками знаходить своє відображення у стратегії і тактиці виявлення та нейтралізації ризиків.

Для узагальнення поняття "управління фінансовим ризиком" також необхідно розглянути системи принципів ризик-менеджменту, які пропонують вітчизняні та західні наукові діячі (рисунок). Майже кожна із зазначених систем принципів містить мінімум один унікальний принцип, до якого складно знайти аналог та який є виключно результатом наукової діяльності його автора. Принципи, що пропонуються в зазначеній системі, наведені в певній ієрархічній послідовності та містять логічний зв'язок, який обумовлений алгоритмом дій фінансового ризик-менеджменту [9].

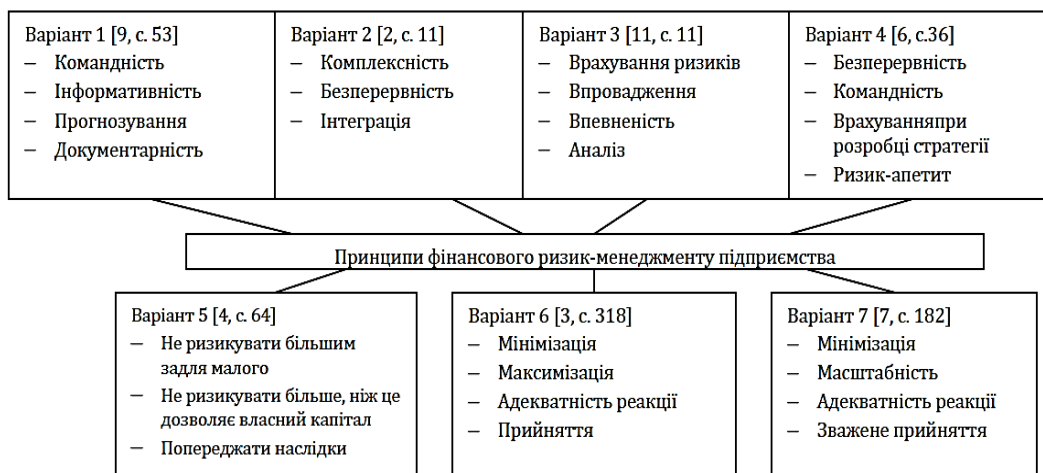

Рис. Системи принципів фінансового ризик-менеджменту

Таким чином, було проаналізовано поняття "фінансовий ризик", "управління фінансовим ризиком", а також розглянуто існуючі класифікації фінансових ризиків. Тобто фінансовий ризик – це вид ризику, який виникає у фінансово-економічній діяльності суб'єкта, коли причинно-наслідковий результат або заходи його досягнення відрізняються від встановлених цілей та планових норм, а отримані відхилення мають вартісний характер.

Визначення сутності фінансових ризиків, їх характеру та місця виникнення має важливе як теоретичне, так і прикладне значення. Це є необхідним для створення підприємством ефективною системою стратегічного аналізу фінансових ризиків та дієвою системою ризик-менеджменту.

Фінансові ризики відіграють значну роль у загальному портфелі ризиків підприємства. Вони становлять найбільшу частину сукупних господарських ризиків підприємства і впливають на різні аспекти господарської діяльності підприємства. Рівень фінансових ризиків зростає із збільшенням обсягів і диверсифікацією фінансової діяльності підприємства.

Стосовно визначення поняття "управління фінансовими ризиками", то можна зазначити, що це специфічний функціонально-організаційний блок у структурі моделі фінансового менеджменту на підприємстві, що відповідає за виявлення, ідентифікацію, оцінку та нейтралізацію фінансових ризиків при здійсненні операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, а також сукупного ризику фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання в ринковому середовищі.

Основна мета управління фінансовими ризиками – мінімізація пов'язаних з ними фінансових втрат. Головними завданнями управління фінансовими ризиками є оптимізація структури капіталу (співвідношення між власними та позичковими джерелами формування фінансових ресурсів) та оптимізація портфеля боргових зобов'язань.

Система принципів фінансового ризик-менеджменту, що була наведена вище, узгоджує та поєднує погляди вітчизняних і західних науковців та практиків стосовно принципів управління фінансовими ризиками, надає підґрунтя та можливість подальшого розвитку теоретично-методичному забезпеченню ризик-менеджменту підприємства.

Наук. керівн. Берест М. М.

Література: 1. Бланк И. А. Финансовый менеджмент : учебн. курс / И. А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Эльга Ника Центр, 2005. – 653 с. 2. Золин П. Истоки рискосведения и риск-менеджмент / П. Золин // Управление рисками. – 2001. – № 4. – С. 36. 3. Лапуста М. Г. Риски в предпринимательской деятельности / М. Г. Лапуста, Л. Г. Шаршукова. – М. : ИИФРА-М, 1998. – 224 с. 4. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О. І. Барановський – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с. 5. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента : учебн. пособ. / И. Т. Балабанов. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 512 с. 6. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств : підручник / Поддєрьогін А. М. ; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик. – 5-ге вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2004. – 546 с. 7. Вітлінський В. В. Концептуальні засади ризикології у фінансовій діяльності / В. В. Вітлінський // Фінанси України. – К. : Преса України, 2003. – № 3. – С. 3–7. 8. Таран О. В. Сучасні питання проблематики ризиків фінансової сфери діяльності підприємств: теоретичні узагальнення та прикладний аналіз / О. В. Таран. – Х. : Константа, 2004. – 108 с. 9. Грабчук О. Формування системи принципів фінансового ризик-менеджменту / О. Грабчук, К. Тимошенко // Економічний аналіз. – 2010. – № 5. – С. 241–244.